

Функції іронії у поемі «Паломництво Чайльд-Гарольда» Дж. Г. Байрона

І. А. Рева

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

Paper received 21.10.17; Accepted for publication 25.10.17.

Анотація. Статтю присвячено розгляду поеми «Паломництво Чайльд-Гарольда» Дж. Г. Байрона в сучасному літературному дискурсі. Визначено філософсько-культурологічний зміст іронії та засоби її художнього втілення у європейському романтизмі, зокрема у творчості Дж. Г. Байрона. Основну увагу зосереджено на проблемі функціонування та специфіці іронічних символів у поемі «Паломництво Чайльд-Гарольда» Дж. Г. Байрона. Виокремлено іронічний підтекст суб'єктивно-оцінної авторської позиції світосприйняття.

Ключові слова: іронія, символ, іронічний підтекст, європейський романтизм, поетичний щоденник, функції іронії.

Вступ. Естетика романтичної ідеології XVIII ст. виникла в процесі масштабної трансформації європейської ментальності, з появою нових ідей і світоуявлень в інтелектуальному й мистецькому середовищах [1, с. 35]. У англійській літературі виявилися чи не найяскравіше преромантичні тенденції. Настрої меланхолії й героїки, що беруть виток з фольклору, дали надзвичайні результати. Про це свідчить творчість ірландця О. Голдсмита, який у романі «Векфільдський священик» і в поемі «Покинуте село» розвинув мотив самотності й тужливості, а також творчий доробок англійського поета Дж. Г. Байрона, зокрема його поема «Паломництво Чайлд-Гарольда», де героїка, вкорінена в народній свідомості, органічно переросла в поезію нового типу [1, с. 35]. Для створення повного й об'єктивного уявлення про особливості художнього світу романтизму необхідно звернутися до поняття «іронія». У теоретичних розвідках і рецензіях перших німецьких романтиків (А. Шлегеля, Й. В. Гете, творах Л. Тіка та К. Зольгера) знайшло відбиток оновлене сприйняття іронії як засобу, що, за словами А. Шлегеля, «звільняє від обумовленого і дарує свободу». Оригінальна концепція А. Шлегеля ґрунтується на протиставленні іронії та здорового глузду.

Поняття іронії амбівалентне, за допомогою нього митець у творі «плекає самотворення та самозаперечення», оскільки в своєму кінцевому вигляді формує гостре відчуття рефлексії [8, с. 24]. Іронія яскраво виплена у різних формах у поемі «Паломництво Чайльд-Гарольда» Дж. Г. Байрона. Цей твір привертає велику увагу передовсім тому, що англійський митець за допомогою іронічного підтексту відтворює емоційно-естетичне ставлення людини до соціуму. Гостра думка і палкий темперамент Дж. Г. Байрона, які відображені в поемі «Паломництво Чайльд-Гарольда», до цього часу викликають цікавість читачів.

Короткий огляд публікацій за темою. Різні аспекти вивчення іронії представлені у літературознавчих і лінгвістичних працях вітчизняних та зарубіжних дослідників: Г. Грабович, Є. Озмитель, Н. Артюнова, В. Белянін, Я. Ельсберг, І. Гальперін, С. Павличко, Д. Наливайко, А. Щербина, Ю. Боров, Б. Дземідок, В. Півоев, В. Пропп, Л. Болдіна, Д. Мюкке, Р. Семків, Р. Струць, Т. Буйницька, В. Виноградова, Н. Ніколіна, О. Шонь, М. Бахтін, А. Макарян, С. Голубков, Е. Нокс, Н. Нокс, Г. Почепцов, Дж. Сазерленд, О. Титаренко, С. Іваненко та ін. Проте питання іронії та її функціонування залишаються недостатньо дослідженими у сучасному літературному дискурсі, що вимагає подальшого їх вивчення.

Мета статті – розглянути особливості семантики та функціонування іронії в поемі «Паломництво Чайльд-Гарольда» Дж. Г. Байрона.

Матеріали і методи. У статті використано такі наукові методи, як *порівняльно-історичний* (полягає у визначенні провідних тенденцій розвитку європейської літератури та духовній культурі XVIII-XIX ст.), *психоаналітичний* (допомагає зрозуміти приховані мотиви, які покладені в

основу поеми «Паломництво Чайльд-Гарольда» Дж. Г. Байрона), *біографічний* (передбачає розгляд біографії і особистісну психологію письменника, відтворені у спадщині митця).

Результати та їх обговорення. В атмосфері політичного терору, переслідувань, спроб зберегти та відстояти гуманістичні завоювання Великої Французької революції у Європі з'явилися й поширилися похмурі настрої «світової скорботи» – глибокого незадоволення сучасним світом, розчарування в ідейно-філософській і художній спадщині попередньої історичної доби [2, с. 71]. Нові пошуки у галузі гуманітарних наук, літератури, мистецтва полемізували з досягненнями XVIII ст., відмежовуючись від них. Напрямок романтизму проголосив свободу творчості, «не скуту» ніякими канонами та приписами, можливість справжнього і повного осягнення дійсності лише за допомогою мистецтва, художньої діяльності, яка дозволяє значно краще, ширше і відчутніше зрозуміти навколишній світ, аніж наука. Так виник своєрідний, емоційно-піднесений культ героїв, патетичний індивідуалізм, підкреслене звеличення власного «я», пильна увага до внутрішнього світу людини.

Велика Французька революція також вплинула на національну самосвідомість багатьох народів, сприяла піднесенню національних культур. Європейські народи почали звертатися до власного історичного минулого, оцінювати свої національні, мовні, фольклорно-етнографічні та інші здобутки [2, с. 71]. У європейській фольклористиці паралельно з міграційною школою з'явилася антропологічна (етнографічна) школа. Її засновниками були англійські вчені Е. Б. Тайлор та А. Ланг, які виступили з теорією самозародження сюжетів. Усі подібні явища у міфології та фольклорі пояснювались спільністю для всього людства психологічних законів та закономірностей духовного розвитку [2, с. 71]. В етнографії ця школа називається «школою еволюціонізму». Її представники вивели закон «тотожності людської природи», в основу якого покладені подібні умови життя та побуту різних племен на певних етапах розвитку. Ця концепція отримала назву теорії «побутового психологічного самозародження», прихильники якої відстоювали думку, що повторюваність сюжетів, мотивів, образів та символів у різних народів пояснюється не тільки історичними впливами, а й єдністю психічних процесів, тотожністю побутових форм і релігійних уявлень, які зникли із життя, але збереглися у фольклорі [2, с. 71]. Розвиваючись у різних країнах, романтизм усюди набував яскравої національної своєрідності, обумовленої місцевими історичними традиціями.

Романтизм як вельми розгалужений у своїх ідейних, цілісних, художніх інтенціях напрям згодом виворив дуже різноманітну як за проблематикою, так і за поетикою літературу. Творці романтизму мають відмінний світогляд і стилістику. Саме цим романтизм відрізняється від інших великих напрямів літератури, наприклад, від класицизму чи реалізму [2, с. 39].

Романтичній стилістиці властиві насичена метафоричність, живописність, екзотика, декорування доби, автобіографізм (посилена інтровертність головного героя). Поема з ліричними відступами-дигресіями – найоригінальніший і водночас особливо значущий жанр романтичної літературної епохи: «Паломництво Чайльд-Гарольда» і «Дон Жуан» Дж. Г. Байрона, «Євгеній Онегін» О. Пушкіна, «Беньовський» Ю. Словацького, «Дзяди» А. Міцкевича, «Катерина» і «Гайдамаки» Т. Шевченка та ін.

Творчість Дж. Г. Байрона стала могутнім виявом пере-

«The sails were fill'd, and fair the light winds blew,
As glad to waft him from his native home;
And fast the white rocks faded from his view,
And soon were lost in circumambient foam:

And then, it may be, of his wish to roam
Repented he, but in his bosom slept
The silent thought, nor from his lips did come
One word of wail, whilst others sate and wept,
And to the reckless gales unmanly moaning kept» [4, с. 15].

Сильні враження на поета справили Іспанія та Греція. Яскравий колорит традицій, корида, оливкові плантації постають на сторінках поеми «Паломництво Чайльд-

«Oh, lovely Spain! Renown'd, romantic land!
Where is that standard which Pelagio bore,
When Cava's traitor – size first call'd the band
That dyed thy mountain streams with Gothic gore» [4, с. 26]?

У Швейцарії в 1816 р. Дж. Г. Байрон написав третю пісню, в Італії в 1817 р. – четверту. Між ранніми й пізнішими піснями є суттєві відмінності. У 1817 і 1818 рр. у Європі склалася суперечлива ситуація. Політична тема розкриває думки й позицію самого Дж. Г. Байрона в історичній та суспільно-політичній ситуації кінця наполеонівського владарювання. Це позиція заперечення.

«Yet must I think less wildly: – I hance thought
Too long and darkly, till my brain became,
In its own eddy boiling and o'erwrought,
A whirling gulf of phantasy and flame:
And thus, untaught in youth my heart to tame,
My springs of life were poison'd. 'Tis too late!
Yet am I changed; though still enough the same
In strength to bear what time cannot abate,
And feed on bitter fruits without accusing Fate» [4, с. 91].

Жанрові особливості поеми дозволяють віднести її до ліро-епічного поетичного щоденника подорожі. Герой поеми, чий враження й почуття, спостереження, роздуми, спогади та пригоди складають її зміст. Молодий аристократ, глибоко розчарований у своєму суспільстві, від якого він тікає в інші краї, там шукає незайманої природи, щи-

«But all unconscious of the coming doom,
The feast, the song, the revel here abounds;
Strange modes of merriment the hours consume,
Nor bleed these patriots with their country's wounds;
Nor here War's clarion, but Love's rebeck sounds;
Here Folly still his votaries intralls;
And young-eyed Lewdness walks her midnight rounds;
Girt with the silent erimes of Capitals,
Still to the last kind Vice clings to the tott'ring walls» [4, с. 29].

Інтерес для читачів ще за життя Дж. Г. Байрона становив не лише головний герой, його почуття і думки, висловлені з величезною ліричною силою, сугестією, а й картини життя тих країв, у яких побував молодий мандрівник. У поемі змальовано епізод, де албанці привітно,

ломної, кризової епохи – економічних і політичних революцій і довготривалих, кровопролитних війн. Болісні протиріччя цього важкого періоду визначили зміст спадщини Дж. Г. Байрона.

Роки плідної праці, нав'язані першою великою мандрівкою в далекі країни, подарували Дж. Г. Байронові прекрасні спогади, теплі почуття та бурхливі емоції, які митець відобразив у двох перших піснях поеми «Паломництво Чайльд-Гарольда». Наприклад:

«Вітрила синій вітер напина,
Радий він з дому рідного рушати

Вже білих скель туманиться стіна
І губиться у пінних сивих шатах.
І стиха – а куди вже поспішати? –
Мандрує він, і в грудях ще дрима
Таємна думка, бо жива душа там,
Не перелита в слово, ще німа
В плачу невтриманім, як мужності нема» [5, с. 29].
Переклад В. Богуславської

Гарольда» до 1812 року. Згодом поет не полишає виконання великого задуму та прагне вдосконалити свій доробок у наступних піснях:

«Іспаніє, країно мрій моїх!
З усіх морів – звитязні прапори.
Не зроджу вала зрадників повік
Що ж Гот плюндрує гори і яри» [5, с. 38]?!
Переклад В. Богуславської

Дж. Г. Байрон кипить гнівом, обурюється занепадом свободи, палко закликає народи до боротьби [6, с. 185]. У поемі «Паломництво Чайльд-Гарольда» внутрішній світ митця найбільш повно розкривається у сповіді героя. В поему входить душевний смуток, зумовлений тяжким болем і тугою через розлуку з батьківщиною:

«Ця думка дика. Але ще одну,
Гемнішу й глибшу, розумом здобути,
В киплячий вир уяви я жбурну,
Із полум'я змайструю квітку куту.
Хто з юні серце не навчив спокути,
Весну життя струїв, і вже доволі
Чекати, що змінюсь, що смак цикути
Я звинуватити собі дозволю
За те, що плід гіркий дістав із долони долі» [5, с. 85].
Переклад В. Богуславської

рих і чистих людей, неспотворене буржуазною цивілізацією життя, гармонійну красу. Причина його розчарування – в «пересиченні почуттєвими радіощами»: у скептичному розвінчанні корисливої дружби та почуттєвого кохання до тієї єдиної, яка, на жаль, йому не може належати [7, с. 177].

«Хто усвідомить між бенкетувань,
Що доля невловима і чіпка,
Що пройде час веселих раювань,
І кров'ю кращик сповниться ріка?!
Не люття – гук військового рїжка
Відважних кличе у безглуздий бій,
І безсоромно смерть вночі блука
По краю, як по вотчині своїй,
І розкида міста й людей, як сухостій» [5, с. 41].
Переклад В. Богуславської

гостинно прийняли чужоземця Чайльд-Гарольда, коли той, рятуючись від бурі, вимушений був шукати прихистку [7, с. 180].

Разом зі своїм автором герой замислюється над примхами історії, намагається зрозуміти причини занепаду

колись великих країн, як Греція, злиднів, пригнічення, які панують у Португалії або Греції, вбачаючи в нещастях народів наслідки нескінченних воєн, релігійних і соціальних конфліктів. Головного героя хвилює думка про залежність людини від сил, що стоять над нею, про нетривкість людського щастя. Дж. Г. Байрон слідом за просвітниками шукав причини суспільного зла та нещастя у

«And here the buzz of eager nations ran,
In murmur'd pity, or loud-roar'd applause,
As man was slaughter'd by his fellow man.
And wherefore slaughter'd? wherefore but because
Such were the bloody Circus' genial laws,
And the imperial pleasure. – Wherefore not?
What matters where we fall to fill the maws
Of worms – on battle-plains or listed spot?
Both are but theatres where the chief actors rot» [4, с. 183].

Висновки. Поема «Паломництво Чайльд-Гарольда» Дж. Г. Байрона відзначається підкреслено бойовим, наступальним характером. Стиль поеми ораторський у високому розумінні цього слова. Уся поема сповнена окликами, прямими звертаннями до читача, риторичними запитаннями. Дж. Г. Байрон скрізь намагається переконати читача, запалити його полум'ям думок і почуттів. Цьому сприяло навіть і саме застосування поетом у цьому творі так званої спенсерової строфи, головною властивістю якої є її стильова завершеність [7, с. 182]. У поемі «Паломництво Чайльд-Гарольда» Дж. Г. Байрон зображує етнографічні, географічні та історичні деталі, картини

самій людині, її неосвіченості, зажерливості, жорстокості, байдужості до своїх ближніх. У заключних частинах поеми «Паломництво Чайльд-Гарольда» характер героя еволюціонує. Дж. Г. Байрон концентрує увагу на оцінці політичної ситуації в Європі, проникливо пов'язуючи посилення європейської реакції з кризою просвітницьких ілюзій.

«Народів гомін, вже яких нема,
І шепіт співчуття, і грім овацій,
На брата брат різницький ніж здійма
Арени вбивств у цирках і палацах
Заради задоволення паяців,
Що владарюють. Чом би й ні? Яка
Різниця, де та кровожер на праця
Наздожене, й якого хробака
Живитимеш, як смерть зігріє ватажка» [5, с. 158]!

Переклад В. Богуславської

природи, які в поемі не мають вузького спеціального значення. Дж. Г. Байрон свідомо уникає різного роду абстракцій та штучних порівнянь, його мова сповнена природних контрастів, метафор, порівнянь.

Поема «Паломництво Чайльд-Гарольда» Дж. Г. Байрона відзначається контрастовою зміною стилістичних тональностей та барв – публіцистики і ліризму, медитації й ораторського пафосу, барвистістю самого вірша. Свої головні думки поет нерідко подає у формі іронії, яка дозволяє авторові порушити низку важливих питань.

ЛІТЕРАТУРА

1. Баган О. Літературний романтизм: ідеологія, естетика, стиль [Текст] / О. Баган // Дивослово. – 2011. – № 3. – С. 35 – 46.
2. Коцаренко Т. Амвросій Метлінський в контексті розвитку європейської та української фольклористики доби романтизму другої половини XIX століття [Текст] / Т. Коцаренко // Київська старовина. – 2006. – № 5. – С. 71 – 83.
3. Лексіна Г. Романтизм [Текст] / Г. Лексіна // Дніпро. – 2012. – № 10. – С. 124 – 128.
4. Lord Byron Childe Harold's Pilgrimage. – London: John Murray, 1855. – 292 p.
5. Мазепа: [пер. з англ. Н. Жлуктенко] - Харків: Фоліо, 2005. - 477 с.
6. Павличко С. зарубіжна література: дослідження та критичні статті / С. Павличко. – Київ. – 2001. – 559 с.
7. Прокаєв Ф. Зарубіжна література / Ф. Прокаєв, Б. Кучинський, І. Долганов. – К. – 1987. – 296 с.
8. Чоп Т. Естетика українського футуризму крізь матрицю романтизму [Текст] / Т. Чоп // Мандрівель. – 2015. – № 6. – С. 20 – 25.
9. Янкович О. Матеріали до факультативу «Романтизм у контексті світового літературного процесу» (світова та українська література) [Текст] / О. Янкович, І. Ханчук // Всесвітня література та культура в навчальних закладах України. – 2012. – № 2. – С. 12 – 17.

REFERENCES

1. Bahan O. Literary romanticism: ideology, aesthetics, style [Text] / O. Bahan // Divoslovo. – 2011. – № 3. – P. 35 – 46.
2. Kotsarenko T. Ambrose Metlynsky in the context of development of European and Ukrainian folklore studies of era romanticism of second half of the 19th century [Text] / T. Kotsarenko // Kiev antiquity. – 2006. – № 5. – P. 71 – 83.
3. Lexina G. Romanticism [Text] / G. Lexina // Dnipro. – 2012. – № 10. – P. 124 – 128.
4. Lord Byron Childe Harold's Pilgrimage. – London: John Murray, 1855. – 292 p.
5. Mazzepa: [trans. from English N. Zhluktenko]. – Kharkiv: Folio, 2005. – 477 p.
6. Pavlychko S. Foreign Literature: Research and Critical Articles / S. Pavlychko. – Kiev – 2001. – 559 p.
7. Prokaev F. Foreign Literature / F. Prokaev, B. Kuchinsky, I. Dolganov. – K. – 1987. – 296 p.
8. Chop T. Aesthetics of Ukrainian futurism through the romantic matrix [Text] / T. Chop // Mandrivets. – 2015. – № 6. – P. 20 – 25.
9. Yankovich O. Materials for the faculty «Romanticism in the context of the world literary process» (world and Ukrainian literature) [Text] / O. Yankovich, I. Khankuch // World Literature and Culture in Ukrainian Educational Establishments. – 2012. – № 2. – P. 12 – 17.

Functions of the irony in the poem «Childe Harold's Pilgrimage» by J. G. Byron

I. A. Rewa

Abstract. The article deals investigation of poem «Childe Harold's Pilgrimage» by J. G. Byron in modern literary discourse. The philosophical and cultural content of irony and means of its art personification have determined in European romanticism, especially in creation J. G. Byron. The problem of functioning and specificity of ironic symbols have focused in poem «Childe Harold's Pilgrimage» by J. G. Byron. The ironic implication of subjective-estimated author's position world-outlook has isolated.

Keywords: irony, symbol, ironic implication, European romanticism, poetic diary, functions of irony.

Функции иронии в поэме «Паломничество Чайльд-Гарольда» Дж. Г. Байрона

И. А. Рева

Аннотация. Статья посвящена рассмотрению поэмы «Паломничество Чайльд-Гарольда» Дж. Г. Байрона в современном литературном дискурсе. Определены философско-культурологический смысл иронии и средства ее художественного воплощения в европейском романтизме, в частности в творчестве Дж. Г. Байрона. Основное внимание сосредоточено на проблеме функционирования и специфике иронических символов в поэме «Паломничество Чайльд-Гарольда» Дж. Г. Байрона. Выделены иронический подтекст субъективно-оценочной авторской позиции мироосприятия.

Ключевые слова: ирония, символ, ироничный подтекст, европейский романтизм, поэтический дневник, функции иронии.